

Рудик О.В.

аспірант

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Rudyk Oleksandr

Postgraduate Student

Institution of higher education "Podilskyi State University"

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН

METHODOLOGICAL ASPECTS OF FORMING A FINANCIAL AND ECONOMIC MECHANISM FOR PENSION SECURITY OF CITIZENS

В статті досліджені основні підходи та методи, які необхідні для створення ефективного фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян, розглядаються теоретичні та практичні аспекти формування системи пенсійного забезпечення, яка здатна забезпечити соціальну стабільність і фінансову безпеку громадян у період їх пенсійного віку. У методичному забезпеченні звернуто увагу на основні аспекти, які необхідно врахувати при розробці ефективної пенсійної системи. Розглянуто основні методи і підходи, які доцільно застосувати при побудові фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян. В статті відмічені основні переваги від використання запропонованих методів і підходів щодо формування фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян. Обґрунтовано, що застосування сучасних технологій дозволяє підвищити ефективність управління пенсійними фондами та оптимізувати процеси збору, обробки і використання коштів, що особливо важливим для сучасної методики формування фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян.

Ключові слова: пенсійне забезпечення громадян, фінансово-економічний механізм, фінансова стійкість пенсійних систем, інвестиційна стратегія пенсійних фондів, пенсійні виплати, фінансові ресурси пенсійної сфери, державне регулювання пенсійних фондів.

The article examines the main approaches and methods necessary for creating an effective financial and economic mechanism for pension provision for citizens, considers theoretical and practical aspects of forming a pension system capable of ensuring social stability and financial security for citizens during their retirement age. The methodological support draws attention to the main aspects that must be taken into account when developing an effective pension system. Among them: determining the principles of the pension system, analyzing the demographic situation, determining sources of financing, regulation and supervision, investment policy, motivation to participate in the system, indexation and adjustment of payments. The main methods and approaches that should be used when building a financial and economic mechanism for pension provision for citizens are considered. It is established that their use will allow for the implementation of a comprehensive approach that will take into account various sources of financing, economic and demographic factors, and will also ensure a balance between social justice and economic efficiency. The article highlights the main advantages of using the proposed methods and approaches to forming a financial and economic mechanism for pension provision for citizens. It is noted that one of the important elements of the proposed methodology is the state regulation of pension funds and investment flows. Careful regulation of the activities of pension funds and other financial institutions that manage pension savings will help ensure the stability of pension financing. The proposed methodology provides for a variety of sources of financing for the pension system, which should include both state and private resources. It is substantiated that the use of modern technologies allows to increase the efficiency of pension fund management and optimize the processes of collection, processing and use of funds, which is especially important for the modern methodology for forming a financial and economic mechanism for pension provision for citizens.

Keywords: pension provision of citizens, financial and economic mechanism, financial sustainability of pension systems, investment strategy of pension funds, pension payments, financial resources of the pension sector, state regulation of pension funds.

Постановка проблеми. Пенсійне забезпечення є ключовим елементом соціального захисту, тому його належне функціонування безпосередньо впливає на добробут громадян, особливо в старшому віці. Дослідження фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення є надзвичайно важливим для забезпечення стабільності та ефективності пенсійної системи будь-якої країни. Його аналіз дозволяє виявити проблеми та виклики, які можуть виникати в процесі функціонування пенсійної системи. Це допомагає своєчасно коригувати політику, запобігаючи фінансовим кризам і забезпечуючи стабільність пенсійних виплат у майбутньому. Демографічна ситуація, зокрема старіння населення, є важливим фактором, який впливає на фінансування пенсійної системи. Вивчення фінансових аспектів допомагає передбачити наслідки змін у структурі населення та розробити ефективні механізми забезпечення пенсій у цих умовах. Пенсійне забезпечення повинно бути справедливим для всіх верств населення. Дослідження механізмів пенсійного забезпечення допомагає визначити, які групи осіб можуть бути недостатньо забезпечені, і розробити заходи для усунення соціальних та економічних нерівностей. У зв'язку з цим є потреба дослідити методичні засади формування фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян для створення можливостей здійснювати стабільні і достатні пенсійні виплати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток пенсійних відносин в Україні, проведення пенсійної реформи, перспективи інтеграції українського суспільства в Європейський Союз, дали поштовх проведенню наукових досліджень у пенсійній сфері. Багато вітчизняних науковців і дослідників присвятили свої наукові праці формуванню національної пенсійної системи, аналізу проведення відповідних етапів пенсійної реформи. Серед них можна виділити: Шалієвську Л. [13], Толубяка В. [10], Ткаченко Л. [11], Піщуліну О. [8]. Питання формування фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян, використання різних методів при його побудові, привернули увагу таких науковців як Чугунов І. [12], Коваль О. [5], Бараник Л. [1], Василик О. [2]. Варто зазначити, що методичні аспекти формування фінансово-економічного механізму в сучасних умовах реформування пенсійної сфери потребують додаткового вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою (дослідження) статті є вивчення теоретичних основ фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення населення та розробка методичних засад його формування для створення ефективної пенсійної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування фінансово-економічного механізму у пенсійній сфері в значній мірі залежить від тієї пенсійної моделі, яку вибрала країна. Створення ефективної пенсійної системи, яка забезпечує належний рівень пенсійного забезпечення для громадян, є складним і багатограним процесом. Така система повинна враховувати економічні, соціальні та демографічні особливості країни, а також забезпечувати баланс між стабільністю фінансування, соціальною справедливістю і мотивацією до накопичення пенсійних коштів. У методичному забезпеченні для цього потрібно звернути увагу на такі аспекти, які необхідно врахувати при розробці ефективної пенсійної системи:

– визначення принципів пенсійної системи. Перше, на чому потрібно зосередитись, – це визначення принципів, на яких має базуватись пенсійна система. Основні пенсійні моделі, які використовують у світовій практиці, застосовують кілька основних підходів до цього:

1) Солідарність (Pay-as-you-go): Пенсії виплачуються через поточні внески працюючих громадян до державного пенсійного фонду. Це означає, що працюючі забезпечують пенсії нинішнім пенсіонерам.

2) Накопичувальна система: Пенсії фінансуються через індивідуальні накопичення, які складаються з внесків громадян протягом їхньої трудової діяльності, і виплачуються їм на основі накоплених коштів.

3) Змішана система: Поєднує елементи солідарної та накопичувальної системи, де базова частина пенсії гарантована державою, а інша частина формується через особисті накопичення. На даний час вона є найбільш поширеною у європейських країнах. Українські дослідники пенсійної сфери аналізують і обґрунтовують переваги багаторівневих пенсійних систем [7];

– аналіз демографічної ситуації. Ефективність пенсійної системи значною мірою залежить від демографічної структури населення. Це відмічають у своїх дослідженнях вітчизняні науковці, а також відповідні міжнародні інститути [6.; 8; 14; 15]. Сучасні тенденції старіння населення, зменшення кількості працюючих осіб і збільшення тривалості життя потребують адаптації пенсійних систем;

– визначення фінансових джерел. Пенсійна система потребує чітко визначених джерел фінансування. Вони повинні бути відмічені в основних законодавчих документах, які стосуються пенсійної сфери [3; 4]. Серед основних джерел більшість науковців виділяють обов'язкові внески, приватні накопичення, кошти державного бюджету;

– регулювання і нагляд. Для ефективної роботи пенсійної системи необхідно створити потужну нормативно-правову базу та органи, які будуть здійснювати нагляд за її функціонуванням;

– інвестиційна політика. У накопичувальних пенсійних системах важливим аспектом є інвестиційна політика. Пенсійні фонди повинні мати можливість ефективно інвестувати накопичення громадян, щоб забезпечити їхній ріст. Для цього необхідно створити ефективний вітчизняний фондовий ринок, який міг би пропонувати різноманітні інвестиційні продукти. Це відмічають у своїх наукових дослідженнях вітчизняні науковці [9];

– мотивація до участі в системі. Для забезпечення стабільності пенсійної системи важливо мотивувати громадян до участі в накопичувальних програмах. Це можна досягти через податкові пільги, корпоративні пенсійні програми та освітні кампанії;

– індексація та коригування виплат. Забезпечення належного рівня пенсійного забезпечення потребує регулярної індексації пенсій для збереження їх реальної вартості. Це може бути досягнуто через індексацію на основі інфляції, покращення соціальних виплат.

Для побудови ефективного фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадяни важливо розглянути основні методи і підходи, які можуть бути використані для забезпечення стабільного надходження фінансування до пенсійної сфери. Методичні засади побудови такого механізму передбачають застосу-

вання комплексного підходу, що враховує різні джерела фінансування, економічні та демографічні чинники, а також забезпечує баланс між соціальною справедливістю і економічною ефективністю (таблиця 1).

Що стосується розробки багаторівневої пенсійної системи, то вітчизняне пенсійне законодавство передбачає застосування трьох рівнів, які поєднують різні джерела фінансування: перший рівень – загальнообов'язкове державне пенсійне забезпечення (Pay-as-you-go, PAYG), яке гарантує базовий рівень пенсії для всіх громадян; другий рівень – накопичувальна система, що дозволяє громадянам накопичувати кошти на пенсію через індивідуальні рахунки або приватні пенсійні фонди; третій рівень – добровільні пенсійні накопичення, корпоративні пенсійні програми або інші інвестиційні інструменти.

Для розробки багаторівневої пенсійної системи використання методів, які відображені в таблиці 1, мають наступні переваги:

- Збалансованість між державними та приватними джерелами фінансування.
- Гнучкість для громадян, які можуть накопичувати додаткові кошти на пенсію, покращуючи рівень забезпечення.
- Зменшення навантаження на державний бюджет за рахунок використання приватних коштів на другому і третьому рівнях.

Що стосується різноманітності джерел фінансування пенсійної системи, то для стабільного надходження фінансування до пенсійної системи необхідно розширювати джерела фінансування, включаючи

як державні, так і приватні ресурси. Запропоновані методи і підходи можуть надати такі переваги:

- різноманітність джерел забезпечує стабільність фінансування, навіть у разі економічних чи демографічних змін.
- висока ефективність використання приватних коштів через інвестиції, що забезпечує додаткові доходи для пенсійних виплат.

Важливим елементом запропонованої методики вважається державне регулювання пенсійних фондів та інвестиційних потоків. Для забезпечення стабільності фінансування необхідно ретельно регулювати діяльність пенсійних фондів та інших фінансових установ, що управляють пенсійними накопиченнями. Тут варто акцентувати увагу на основних методах та підходах, які будуть використані при цьому:

- 1) створення чітких стандартів та вимог до управління пенсійними фондами, щоб забезпечити їх стабільність і мінімізувати фінансові ризики.
- 2) Розробка антикризових механізмів для пенсійних фондів, які дозволяють зберегти фінансову стійкість в умовах економічної нестабільності (наприклад, у разі фінансових криз чи ринкових спадів).
- 3) Встановлення правил диверсифікації інвестицій пенсійних фондів для зменшення ризиків і підвищення доходності.

Переваги їх використання полягають в наступному:

- зниження ризиків для пенсійних накопичень.
- підвищення довіри до пенсійних систем серед громадян, якщо фонди працюють стабільно і прозоро.
- захист від зовнішніх економічних шоків.

Таблиця 1

Методичні засади побудови фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян

Складові елементи методики	Методи і підходи
Розробка багаторівневої пенсійної системи	Використання солідарності на першому рівні для забезпечення мінімального рівня пенсій для всіх, незалежно від їхнього доходу.
	Створення стимулів для розвитку накопичувальних схем через податкові пільги або державні субсидії на другому рівні.
	Заохочення індивідуальних накопичень через третій рівень, наприклад, через податкові вигоди для приватних пенсійних фондів та страхових компаній.
Різноманітність джерел фінансування пенсійної системи	Державне фінансування
	Приватні внески
	Інвестиційні доходи
Державне регулювання пенсійних фондів та інвестиційних потоків	Створення чітких стандартів та вимог до управління пенсійними фондами, щоб забезпечити їх стабільність і мінімізувати фінансові ризики.
	Розробка антикризових механізмів для пенсійних фондів, які дозволяють зберегти фінансову стійкість в умовах економічної нестабільності (наприклад, у разі фінансових криз чи ринкових спадів).
	Встановлення правил диверсифікації інвестицій пенсійних фондів для зменшення ризиків і підвищення доходності.
Прогнозування та управління демографічними ризиками	Прогнозування демографічних тенденцій
	Підвищення пенсійного віку
	Стимулювання народжуваності та імміграції
Використання технологій для підвищення ефективності управління пенсійними фондами	Автоматизація процесів адміністрування пенсійних внесків та виплат через цифрові платформи.
	Використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та безпеки пенсійних транзакцій.
	Розвиток аналітики даних для моніторингу та прогнозування фінансових потоків у пенсійних фондах.

Джерело: власні розробки автора з використанням вітчизняного пенсійного законодавства [3; 4]

Для сучасної методики формування фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян важливе значення має використання технологій для підвищення ефективності управління пенсійними фондами. Застосування сучасних технологій дозволяє підвищити ефективність управління пенсійними фондами та оптимізувати процеси збору, обробки і використання коштів. Ті методи і підходи, які відображені в таблиці 1, зможуть визначити наступні переваги:

- зниження адміністративних витрат.
- покращення прозорості та довіри до пенсійної системи.
- оптимізація процесів та зменшення можливості для помилок і зловживань.

Висновки. В результаті проведених досліджень можна стверджувати, що фінансово-економічний механізм пенсійного забезпечення забезпечує гармонійне поєднання різних фінансових, економічних і соціальних інструментів для забезпечення населення гідною пенсією, що має бути стійким до демографічних і економічних змін. Його ефективність

залежить від правильної організації та постійного моніторингу.

Побудова ефективного фінансово-економічного механізму для забезпечення стабільного надходження фінансування до пенсійної системи має використовувати сучасні методичні підходи. Вони передбачають комплексний підхід, який включає багаторівневу систему, різноманітність джерел фінансування, чітке державне регулювання та використання новітніх технологій. Це дозволяє створити стійку і справедливую пенсійну систему, яка може забезпечити гідне майбутнє та високий рівень пенсійного забезпечення для всіх громадян.

Процес формування механізму пенсійного забезпечення є складним та вимагає поетапного підходу, що включає розробку правових аспектів, налагодження ефективного адміністрування фондів, оцінку пенсійних виплат та моніторинг їх виплати. Успішна реалізація цих етапів дозволяє створити стабільну та справедливую пенсійну систему, яка забезпечить належний рівень пенсійного забезпечення для громадян на різних етапах їхнього життя.

Список використаних джерел:

1. Баранник Л.Б. Фінансовий механізм системи соціального захисту населення України. *Проблеми становлення та перспективи розвитку*: монографія. Дніпро, 2012. 495 с.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів. Київ : НІОС, 2001. 416 с.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058–IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.01.2025).
4. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 9 липня 2003 р. № 1057 – IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.01.2025).
5. Коваль О.П. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України: аналіт. доп. / за ред. Я.А. Жаліла. Київ : НІСД, 2012. 112 с.
6. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації: колективна монографія / за ред. Е.М. Лібанової. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2010. 270 с.
7. Грушко В.І. та ін. Пенсійна система : підручник / за ред. В.І. Грушка, Ю.І. Скулиш. Київ, 2019. 4-те вид. 512с.
8. Піщуліна О., Коваль О., Бурлай Т. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. *Світовий досвід та українські реалії*. Київ : Центр Разумкова: Видавництво «Заповіт», 2017. 453 с.
9. Танклевська Н.С., Ярмоленко В.В., Сучасний стан та проблеми функціонування фондового ринку в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
10. Толуб'як В.С. Фінансові механізми пенсійного забезпечення: монографія. Тернопіль : ТЗОВ «Тернограф», 2011. 336 с.
11. Ткаченко Л. Солідарна пенсійна система України: сучасне становище та шляхи реформування. URL: https://texty.org.ua/pdf/pensions_policy.pdf
12. Чугунов І.Я., Насібова О.В. Фінанси пенсійного забезпечення: монографія. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2017. 248 с.
13. Шалієвська Д.І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. Львів : Растр-7, 2020. 196 с.
14. Employment and Social Developments in Europe 2017. *European Commission*. June 2017. P. 124. URL: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8030&furtherPubs=yes>
15. Carone G., Eckefeldt P., Luigi G., Laine V., Pamies S. Pension Reforms in the EU since the Early 2000's: Achievements and Challenges Ahead. *European Economy Discussion Paper No.042, European Commission*. December 2016. P. 14–17. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/pension-reforms-eu-early-2000s-achievements-and-challenges-ahead_en

References:

1. Baranyk L.B. (2012) Finansovyi mekhanizm systemy sotsialnogo zakhysty naselenia Ukrainy: problemy stanovlenia ta perspektivy rozvytku (monografia) [Financial mechanism of the social protection system of the population of Ukraine: problems of formation and prospects of development]. Dnipro: DDFA. (in Ukrainian)
2. Vasylyk O. D. (2001) Teoriia financiv [Finance theory]. Kyiv: NIOS. (in Ukrainian)
3. Zakon Ukrainy Pro zagalnoobov'yazkove derzhavne pensiine strakhuvanya vid 9 lyp. 2003 roku №1058–IV [Law of Ukraine on compulsory state pension insurance from July 9 2003, № 1058–IV]. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua> (in Ukrainian)
4. Zakon Ukrainy Pro nederzhavne pensiine zabezpechenia vid 9 lyp. 2003 roku №1057–IV [Law of Ukraine on non-state pension provision from July 9 2003, № 1057–IV]. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua> (in Ukrainian)
5. Koval O. P. Ryzky, zagrozy, prioriteti ta naslidky reformuvannya pensiinoi systemy Ukrainy: Analit. dop. [Risks, threats, priorities and consequences of pension system reform in Ukraine: analytical supplement]. Ya. A. Zhalila (Ed.). Kyiv: NISD. (in Ukrainian)

6. Libanova M. (Eds.). (2010) Pensiina reforma v Ukraini: napriamy realizatsii (colectyvna monografia) [Pension reform in Ukraine: directions of implementation]. Instytut demografii ta sotsialnyh doslidzhen imeni M.V. Ptuhy NAN Ukrainy, 270 p. (in Ukrainian)
7. Grushko V. I., Skulysh Y. I., Laptev S. M., Fathutdinov V. G., Frantzan A. Y., Romyk I. I. et al. (2019). Pensiyna systema [Pension system] (4th ed., sup and rev.). Kyiv. (in Ukrainian)
8. Pishchulina O., Koval O., Burlay T. (2017) Finansovi, sotsialni ta pravovi aspekty pensiinoi reformy v Ukraini. Svitovyi dosvid ta Ukrainski realii [Financial, social and legal aspects of pension reform in Ukraine. World experience and Ukrainian realities]. Kyiv: Razumkov Center: Zapovit Publishing House. (in Ukrainian)
9. Tanklevska N. S., Yarmolenko V. V. (2021) Sychasnyi stan ta problemy funktsionuvannia fondovogo rynku v Ukraini [Current state and problems of the functioning of the stock market in Ukraine]. *Efektivna ekonomica – Efficient economy*, no. 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=7&y=2021> (in Ukrainian)
10. Tolubiak V. S. (2011) Finansovi mekhanizmy pensiinogo zabqzpechenia (monografia) [Financial mechanisms for pension provision]. Ternopil: TzOV Ternograf. (in Ukrainian)
11. Tkachenko L. Solidarna pensiina systema Ukrainy: suchasne stanovyshe ta shliahy reformuvania [Solidarity pension system of Ukraine: current situation and ways of reform]. Available at: https://texty.org.ua/pdf/pensions_policy.pdf. (in Ukrainian)
12. Chugunov I. Ya., Nasibova O. V. (2017) Finansy pensiinogo zabezpechenia (monografia) [Pension Finance providing]. Kyiv: KNTY. (in Ukrainian)
13. Shaliyevska D. I. (2020) Pensiine zabezpechenia v systemi ekonomichnoi bezpecky derzhavy, monografiia [Pension provision in the system of economic security of the state: monograph]. Lviv: Rastr-7, 196 p. (in Ukrainian)
14. Employment and Social Developments in Europe 2017. (June 2017) European Commission. P. 124. Available at: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8030&furtherPubs=yes>
15. Carone G., Eckefeldt P., Luigi G., Laine V., Pamies S. (December 2016) Pension Reforms in the EU since the Early 2000's: Achievements and Challenges Ahead. –European Economy Discussion Paper No.042, European Commission. Pp. 14–17. Available at: https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/pension-reforms-eu-early-2000s-achievements-and-challenges-ahead_en